

КЛУБЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛКИ И ПРОФЕСИОНАЛНОТО УТВЪРЖДАВАНЕ НА ЖЕНСКИЯ КНИЖОВЕН ТРУД 1930-1946

Жоржета Назърска

Една периодизация на Илейн Шууолтър набелязва три фази в развитието на женската литература. През първата писателките се придържат към имитация на наложените модели, стандарти и ценности. През втората те протестират срещу тези канони и работят в защита на своите права и за автономия. Третата фаза е на себепознанието, на търсенето на идентичност¹. Не е трудно да се приложи тази, макар и доста условна, схема към българската женска книжнина и към сдруженията на жените с цел тяхното професионално утвърждаване в литературното поле.

Първата фаза изключва Средновековието, когато книжовната дейност е монопол на църквата и от нея презумптивно са изключени жените, дори монахини, заради наложените стереотипи: жената е подчинена, обвързана с частната сфера и слабо податлива на обучение. През IX – XV в. не се среща нито едно женско име сред българската интелигенция. Едва в края на XVII в. е известна монахиня, преписвачка на миней. През Ранното възраждане има сведения за 51 калугерки, малограмотни и упражняващи квазиинтелектуален труд².

40-те год. на XIX в. са начало на женския книжовен труд. Тогава е видима секуларизацията в културата, възникват периодичен печат и светско и модерно образование, девойките посещават училище. Като учителки и просветени съпруги те се включват дейно в процеса на национална еманципация и поставят началото на феминисткото движение. Тази малобройна интелигенция излъчва 50 жени, които публикуват в

печата дописки, празнични слова, статии, разкази, стихове и неумели преводи. Така, дори най-даровитите от тях, се подчиняват на “мъжкия канон” – пишат в рамките на новите жанрове и предимно по обществени въпроси. Те гледат на книжовната си дейност като на допълнение на учителските и майчинските си задължения, на полезна социална изява, но не и на професия, която да изисква сдружаване. Не случайно в няколкото книжовни дружества преди 1878 г. не членуват жени³.

След Освобождението условията за книжовна дейност на жените са облекчени – създават се държавни институции със свои нужди, печатници и разнообразни периодични издания. Факт е нарасналата грамотност на населението и в частност образователният ценз на жените, които формират свой интелектуален и артистичен елит. До 1911 г. из под перото на жени се появяват 2074 заглавия, от които 1115 оригинални. Приоритет има художествената литература – 743 произведения проза и 107 поезия⁴. Друга статистика, пресята около 356 жени с 982 съчинения, като делът на белетристиката, лириката и драматургията е 55% за сметка на научната и учебната литература⁵. Това потвърждава малката промяна спрямо предходния период – скромно творчество спрямо мъжкото (1,8%), отсъствие на жени от “литературния канон”, малко открояващи се имена в публицистиката, превода, разказа, драматургията и лириката – Ек. Каравелова, Евгения Марс, Анна Карима, Екатерина Ненчева, Мара Белчева и Дора Габе. По занятие те са домакини или студентки, не се смятат за професионалистки и творят

за собствено удовлетворение, отколкото за доходи. Те не желаят да се конкурират с утвърдените писатели и търсят тяхното покровителство. Обществото също гледа скептично на пишещите жени, убедено, че не те, а мъжете до тях са истинските автори. Рядко писателките намират подкрепа и сред близките си⁶.

Първи признаци за промяна се забелязват в края на XIX – началото на XX в. Карима и Каравелова, принадлежащи към по-старото поколение, стават учредителки на феминистки дружества с благотворителна и просветителска насоченост. През 1901 г. двете писателки участват в създаването на Българския женски съюз, акцентиращ на филантропията и женското образование, но не на професионалната реализация. При подобна разнопосочна активност и без идея за професионално групиране литераторките търсят достъп до Съюза на българските писатели (1913). Сред учредителите му е А. Карима, а до 20-те год. в него влизат М. Белчева и белетристката Евгения Димитрова⁷.

Краят на Първата световна война бележи вече видимата промяна. Жената е разкрепостена от старите социални структури и смело навлиза в икономическия, обществен и културния живот. Дискусията за българския феминизъм е подета пак в книги и лекции на известни интелектуалци. В този дебат участва и женската интелигенция, пораснала количествено и стратифицирана по квалификация. Сред нея най-активно е поколението, родено през 90-те год. и нач. на XX в. То списва редица нова периодика, изявява се в театъра, операта, концертните и изложбените зали. Не по-различна е ситуацията в литературата. Във връзка с връчването на две Нобелови награди за литература на жени (1926 – 1928) става “мода” да се превеждат руски, италиански, американски авторки. Ахматова, Цветаева, Барет-Браунинг, Негри, Дикинсън, Лагерльоф, Деледа, Бък се превръщат в еталон за българските литераторки. Началото на 20-те год. е период на увеличена книжна продукция, знакова за своите авторки – М. Белчева публикува “На прага стъпки” (1918) и “Сонети” (1925), Д. Габе съставя антологията “Полски поети” (1921) и издава “Земен път” (1928), през 1927 г. излизат първите стихосбирки на Елисавета Багряна (“Вечната и святата”) и Магда Минева (“Македонски песни”). За пръв път жени получават награди от МНП за поезията и преводите си – Д. Габе, Ел.

Багряна, М. Белчева (1922 – 1925), а в библиотечни анкети същите авторки са посочвани като най-четени наред с класиците⁸. Немалко жени са допуснати до изданията, диктуващи литературния вкус – “Златорог”, “Стрелец”, “Хиперион”, “Развигор”.

Така в творчески аспект от средата на 20-те год. българските писателки навлизат в последната фаза на развитие – себепознанието. В организационен план обаче това е по-трудно осъществимо, макар че през 20-те год. и двете поколения литераторки не пестят усилията си за обществена работа. Лидия Шишманова, Каравелова и Карима работят в пацифистката Женска лига за мир и свобода и в клубовете “Паневропа”. Д. Габе е председателка на Добруджанския женски съюз, искащ мирна ревизия, и е в ръководството на полско-българското дружество. В чешко-българското секретарка е Люба Касърова, а в славянското се наброяват поне дузина видни писателки. СБП приема в редовете си през 1924 г. поредните утвърдени имена – Габе и Багряна, а в новоосновения ПЕН-клуб (1926) те двете и Анна Каменова са избрани в управата⁹.

Вероятно най-после полученото професионално признание кара българските писателки да се обърнат към собствените си проблеми. През 1927 г. Евгения Марс става инициаторка за създаване на Съюз на българките за култура и просвета. В него са привлечени поетесите Л. Касърова, Северина и Мария Грубешлиева, писателките Санда Йовчева и Фани Попова-Мутафова, публицистката Вера Бояджиева, преводачката д-р Живка Драгнева. За две години дружеството организира чайове, четения в училищата, литературно-музикални срещи и издава за кратко в. “Българка”¹⁰. През 1929 г. идеята за групиране прераства в амбиция за създаване на женска секция към се още недостъпния СБП¹¹. Учредителното събрание на Клуба на българските писателки (КБП) се състои в края на януари 1930 г. На него присъстват Ел. Багряна, Е. Марс, Л. Касърова, А. Каменова, Ф. Попова-Мутафова, М. Минева, В. Бояджиева, М. Белчева, Е. Димитрова. Съвсем скоро след това се присъединяват Л. Шишманова, Калина Малина, Северина и С. Йовчева. На събранието е избран секретариат и подготвен проектоустав. Хубавата идея обаче е осуетена, заради напускането на СБП от 25 писатели през февруари с.г., между които М. Белчева, Д. Габе и Ел. Багряна.

Затова на 9.02.1930 г. организацията решава да стане секция на Дружеството на българките с висше образование, основано през 1924 г. със задача да дава интелектуална и морална поддръжка на трудове в областта на науката и изкуството и да работи за професионално равенство между мъжа и жената. От 1928 г. към дружеството има две секции, като тази на художничките може да бъде модел. Писателките обаче смятат, че това е временно решение – ДБВО е елитарна и затворена организация на висшистките, плаща се сериозен членски внос, а секционният живот не дава резултати: художничките правят ежегодни изложби, но не са допускани пълноправно в артистичния свят. А писателките, както пише един съвременник, “се бореа просто като удавници, за да изплуват на повърхността, да се утвърдят в културния живот”¹².

Затова при първа възможност КБП се отделя като самостоятелно юридическо лице (1934). Вероятно тук влияе обмененият опит с подобни формации в чужбина, конкуренцията на създадения от Ек. Каравелова Съюз на българските писателки (1930) и нежеланието на СБП да кооптира клуба, макар да приема много от членките му поединично. Утвърденият нов устав набелязва целта на клуба – сближаване на българските писателки и поощряване тяхната литературна дейност посредством морална и материална подкрепа, уреждане на беседи, сказки и литературни четения, създаване на свой салон, библиотека и читалня, издаване на печатен орган, контакти със сродни женски организации в страната и чужбина¹³. Уставът разделя участничките в клуба на благодетелни, почетни, редовни и дописни (от страната и чужбина). Условие за редовно и дописно членство е заниманието с литература (отпечатано оригинално художествено творчество, двегодишно сътрудничество на периодичния печат, литературно-критична дейност), препоръките на 2 от членките и одобрение на общото събрание. В течение на 16 години КБП числи 1 благодетелна, 7 дописни (4 чехкини, 1 англичанка, 2 българки) и 36 редовни членки, най-изявените български поетеси, белетристски, публицистки¹⁴.

Биографичните данни на участничките¹⁵ – 62,1% писателки и 48,3% поетеси – показват, че те са на средна възраст 43 г., произхождат от големи градове, 24 % са потомки на бежанци от Македония и Тракия, трети

са родени в чужбина. Литераторките се числят към елита на българската женска интелигенция: 83,4% имат завършено или непълно висше образование, 4,2% полувисше и само 12,5% – от по-старата генерация – са възпитанички на средни училища. 60 % от членките са дипломирани в България и предимно в Софийския университет. Останалите са учили във Франция, Германия и Швейцария. Това предопределя високия процент на говорещите чужди езици (36%), както и полиглотските способности на много от тях (средно владеят по 2-3 чужди езика). Най-често са употребявани са френският, славянските езици и немският, от които 1/3 от литераторките превеждат. Всъщност това е основен доход за около 80% домакини по занятие. Останалите 20% са учителки, университетски преподавателки, чиновнички и музейни уреднички¹⁶.

Според устава на КБП, основна институция е Общото събрание, свиквано под формата на седмични срещи, месечни, годишни или извънредни сбирки. То гласува бюджета, приема нови членове, определя насоките на дейност и контролира изпълнителния орган, Секретариата. През годините в него влизат най-авторитетните писателки, имащи високо обществено влияние и връзка с други културни организации и периодични издания – за пет години секретарка е Ел. Багряна, за 4 г. – Е. Марс, за по 2 г. – Л. Касърова и Евд. Обрешкова, по една – Ф. Попова-Мутафова, М. Петканова и В. Бояджиева-Фол. В ръководството участват също Ст. Янева, Я. Язова, Я. Митева, А. Каменова, С. Йовчева¹⁷.

С подобно ръководство от ярки индивидуалности КБП се превръща в една от най-устойчивите и успешни гилдийни организации. Обща е грижата на всичките му членки за добиване на обществено признание и на известност, която би им осигурила добри продажби и доходи. Затова основният акцент са публичните изяви. Ежегодно писателките изнасят тематични сказки, посветени на годишнини, на феминистката тема в българската литература и на свои впечатления от чужбина. Така лекцията се слива с литературно четене на стихове, проза, пътеписи, маринистика, мемоари. Не се пропускат юбилеите на живи класици (Т. Влайков, А. Страшимиров, Д. Немиров, Ст. Чилингиров), организират се паметни събрания за Вазов и Ек. Ненчева, отбелязват се дните на книгата и на

майката. Писателски рецитали има също на тържествата в чест на Л. Шишманова и Е. Марс и при подписване Крайовската спогодба. Заслуга на Клуба е изнасянето на четенията от София в провинцията (Плевен, Габрово, Търново, Шумен, Пловдив, Ст. Загора, Казанлък, Сливен), от центъра в работническите квартали, от кръга на възрастните към гимназистите от столичните училища. Популяризирането на женската литература става и на традиционните чайове, където се набират средства, канят се високопоставени личности и се уреждат артистично-музикални програми. Не по-малка е пропагандната стойност на страницата, която клубът има в най-четеното дамско издание „Вестник на жената“ след 1933 г. Освен това, КБП отпечатва няколко сборника „Сноп“ (1934, 1936, 1943), сътрудничи си със сп. „Мода и култура“ (1942). През 1937 – 1938 г. учреден фонд „Л. Шишманова“, а премията за най-добро женско прозаично и поетично произведение печелят съответно С. Йовчева и Бленика.

Втора насока в дейността на КБП са разностранните контакти с държавни и обществени институции. Организацията успява да си издейства от МНП висока държавна субсидия, откупки на книги, включване в ежегодните прояви за деня на книгата и в културните седмици по Радио София, разрешение за рецитали в училищата. През 30-те и 40-те год. Клубът на два пъти дава отрицателни становища по проектите за обединяване на творческите организации във Федерация на литературата и изкуствата или в Общ съюз на българските писатели, артисти, художници и музиканти и така запазва своята автономност¹⁸. Това утвърждава неговия авторитет и позволява той да не пострада, когато през 1938 г. К. Малина, Бленика и М. Грубешлиева, известни с левите си убеждения, протестират срещу новия закон за печата.

КБП сътрудничи активно с широка гама феминистки организации, търсейки сред членската им маса потенциални читателки и слушателки – ДБВО и Секцията на художничките, БЖС, дружествата „Майка“ и „Средец“, Еврейското женско дружество, Чешкото женско дружество, женската група към Славянското дружество, Дружество на жените-чиновнички. На второ място са контактите с творческите и културни сдружения – Съюза на българските писателки, ПЕН-клуба, СБП, Дружеството на столичните журналисти,

Дружеството на публицистите, Читалищния съюз, полско-българското дружество – които подпомагат четенията в провинцията и пропагандирането им. В тези отношения КБП се изявява като равностойна страна и дори двигател на инициативи като Комитета за борба с лошата книга (1940), събрал издатели и книжари.

Изключително е значението на международните връзки на организацията с аналогични формирования на писателките в Унгария, Румъния, Гърция, Югославия, Словакия, Хърватско. По тази линия в София гостуват, изнасят сказки и са приети за дописни членове на клуба редица полски, чешки, английски, италиански, украински поетеси и писателки (К. Алберти, А.-М. Тишлова, Б. Бенетова, Х. Лесли, Г. Сикора, М. Омелченкова и др.). Българките пък са посрещани сърдечно в Белград, Прага и Варшава. През 30-те-40-те год. родната женска литература започва да се превежда на чужди езици и отпечатва в тематични броеве на списания, в антологии и самостоятелно. Това е двупосочен процес, тъй като посредством обмена читателките на „Вестник на жената“ са запознавани последователно с най-добрите поетеси и писателки на Чехословакия, Гърция, Франция, Полша. Ползата е и за преводачките Касърова, Д. Габе, А. Каменова, С. Йовчева, Бленика, които развиват усета си за езика, усвояват художествени образци и трупат стихотворна култура¹⁹.

Ако се продължи в тази посока, дейността на КБП е важна и развиване на лиричната традиция. След 1930 г. много поетеси издават етапни за своето творчество и награждавани стихосбирки (М. Грубешлиева „Езически песни“, 1933; Багряна „Сърце човешко“, 1936; Бленика „Бяла птица“, 1937). Писателките имат дял и в общото жанрово обогатяване на нашата литература – в маринистиката (В. Страшимирова), сонета (М. Белчева), поемата (Д. Габе, М. Петканова, Ел. Багряна), пътеписа (В. Бояджиева, А. Каменова), есето (Ж. Николова), литературната критика (Л. Шишманова, Ст. Янева), в детската литература (Калина Малина, Багряна, Д. Габе). Тяхното творчество налага в българската литература женственото начало в интерпретирането на вечни проблеми, теми и мотиви. То провокира включването им в редица антологии, рецензии в печата от уважавани критици, а също литературни изследвания за творчеството на българката от Ал.

Балабанов, А. Страшимиров, П. Динеков, Кр. Михалчева. Чрез дейността на КБП за пръв път в чужбина се заговаря за българска женска литература в контекста на световната, а не за отделни имена, хвърлят се мостове към модерното западноевропейско и славянско изкуство и се осъществяват лични контакти между колеги по писане²⁰.

Ролята на КБП за професионално утвърждаване на българските писателки също е безспорна. Тази организация с висок обществен престиж и популярност създава условия за целенасочена творческа дейност на литераторките – стимулира ги финансово, осигурява им форуми за изява и публикации, намира им институционални опори и им вдъхва самочувствие.

Материално обезпечен и автономен в действията си, Клубът би имал дълга история на типична организация на интелектуалци, ако не е унищожен от събитията след преврата на 9.09.1944 г. Още през октомври са направени бързи смени в неговото управително тяло, като в настояществото са наложени представителки на ОФ коалицията (Грубешлиева, Калина Малина, В. Геновска, С. Йовчева), а за “фашистка дейност” са изключени засегнатите от “чистката” и Народния съд Евд. Филова, Ж. Николова и Ф. Попова-Мутафова. Скоро след това без ценз са избрани 10 нови писателки, свързани с новата власт, а дейността на Клуба се изчерпва с четения за фронтоваците и изпращане книги на ранените. През 1945 г. той е погълнат от новооснования казионен Български народен женски съюз и официално през 1946 г. прекратява съществуването си. Той става излишен дори преди официално да е премахната частната собственост, плурализма и свободата на словото.

БЕЛЕЖКИ

¹ Даскалова, Кр. Женската идентичност: норми, представи, образи в българската култура от XIX – началото на XX век. – Балкански идентичности в българската култура от модерната епоха 19–20 в. С., 2002, с.199.

² Генчев, Н. Българската култура XV – XIX в. С., 1988, 62–63; Българска възрожденска интелигенция. С., 1991, с. 93.

³ Паскалева, В. Българката през Възраждането. С., 1984; Даскалова, Кр. Образование на жените и жените в образованието на Възрожденска България. – ГСУ, ЦК, 1992, 85, 5–18.

⁴ Малинова, Л. Български поетеси между двете световни войни. С., 1999, с.8.

⁵ Даскалова, Кр. Цит. съч., 199–202; Същата. Жените и книжнината. – В: Българска книга. С., 2004, 171–172.

⁶ Сарандев, Ив. Дора Габе. С. 1986, с. 33, 38, 46, 48.

⁷ Кралева, Сн. Докосване до Дора Габе. С., 1988, с. 146; Белчева, М. Един живот. С., 1995, с. 243, 277.

⁸ Малинова, Л. Цит. съч., 9–28; Кралева, Сн. Цит. съч., с. 146; Димитрова, Бл. Василев, Й. Дни черни и бели. С., 1993, с. 14.

⁹ Речник на българската литература. С., 1980 – 1983, т. 1–3; Кралева, Сн. Цит. съч., 125–128; Мойра. С. 1996, с. 41.

¹⁰ Симова, Ж. Обичана и отричана. Книга за Евгения Марс. С., 1998, 55–56.

¹¹ Вестник на жената, бр. 409, 12. 04. 1930; ЦДА, ф. 699 к, оп. 1, а. е. 410, л. 5.

¹² Симова, Ж. Цит. съч., с. 136. За КБП вж. също: Пак там, 57–70; Тенев, Д. Тристахилядна София и аз между двете войни. С., 1992, с. 126; Малинова, Л. Цит. съч., 29–31.

¹³ ЦДА, ф. 699 к, оп. 1, а. е. 407, л.1–8.

¹⁴ Освен изброените, до 1944 г. са приети още: Илина Петрова, Блага Стефанова, Яна Язова, Ана Георгиева, Богдана Дочева, Елисавета Консулова-Вазова, Янка Митева, Жана Николова, Евдокия Филова, Весела Страшимирова, Вестала Тимчева, Златка Чолакова, Стела Янева, Бленика, Евдокия Обрешкова, Веселина Геновска. След 1944 г. влизат: Слава Щиплиева, Веса Паспалеева, Паулина Станчева, Виринея Вихра, Надежда Загорчинова, Ана Петрова, Христина Стоянова, Ничка Баталова, Невяна Милошева, Магдалена Страшимирова.

¹⁵ ЦДА, ф. 699 к, оп. 1, а. е. 407, 1–8; ф. 552 к, оп. 1, а. е. 2, 3, 7 до 15.

¹⁶ Назърска, Ж. Университетското образование и българските жени 1879 – 1944. С., 2003, с.166.

¹⁷ Багряна, А. Каменова и Ст. Янева осъществяват връзката със сп. “Златорог”, В. Фол и Л. Касърва – със сп. “Хиперион”, Язова – с в. “Развигор”, М. Грубешлиева – със Съюза на трудовоборческите писатели, Бленика – със сп. “Изкуство и критика”, Калина Малина – с в. “Литературен глас”. Е. Марс е считана за доайен, подпредседателка е на дружество “Българска драма” и има литературен салон.

¹⁸ Димитрова, Т. Между модернизма и тоталитаризма. – Проблеми на изкуството, 1999, № 2, с. 6.

¹⁹ Всички данни за дейността на КБП са от: ЦДА, ф. 552 к, оп.1, а. е. 2, 3, 7–15; Сrv. също с Вестник на жената, бр. 583, 20.10.1934; бр. 598, 2.02. 1935; бр. 606, 30.03.1935; бр. 610, 27.04.1935; бр. 689, 21.04. 1937; бр. 867, 29.10.1941; бр. 876, 31.12.1941; бр. 849, 6.05.1942.

²⁰ Малинова, Л. Цит. съч., 31–39.

